

tinde Meclis-i'l-maârif üyeliği de yapan Mahmûd Şükrî el-Âlûsî 4 Şevval 1342'de (9 Mayıs 1924) vefat etti.

Edebiyat alanındaki dirayeti yanında aklî ve naklî ilimlerdeki yetişmişliği ile Irak'ın en güçlü ilmî şahsiyetlerinden biri olan Mahmûd Şükrî hür düşünceli, Selefîyye'ye bağlı islahatçı bir âlim olup İbn Teymiyye'nin ateşli savunucuları arasında yer almıştır. O, Muhammed Abdüh'un Mısır'da yaymaya çalıştığı Selefîyye hareketinin bir benzerini Irak'ta gerçekleştirmeyi başarmıştır. Fikirlerini içtihadın lüzumu, taklitle savaş, bid'at ve hurafeleri terketme gibi esaslara dayanmıştır. İslâm dünyasında dinî düşüncenin yeniden canlandırılmasında önemli bir yeri bulunan Mahmûd Şükrî'nin görüşlerini, özellikle edebî cephesini, talebesi Muhammed Behcet el-Eserî *Mahmûd Şükrî ve ârâ'ühül-luğaviyye* (Kahire 1958) adlı eserinde incelemiştir.

Eserleri. Hayatını eser yazmak ve ders okutmakla geçiren Mahmûd Şükrî'nin velûd bir müellif olmasında dedesi, babası ve amcasından intikal eden zengin kütüphanenin büyük rolü olmuştur. Geride elli yedi eser ile *Sebilürreşâd*, *el-Muktebes*, *el-Meşrik* ve *Mecelletü'l-Mecma'i'l-'ilmiyyi'l-'Arabî* dergilerinde yayımlanan birçok makale bırakmıştır. Tarih, edebiyat, biyografi, Kur'an ilimleri, fıkıh, akaid ve Selefîyye hareketine davetle ilgili olan eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. *Bülûğul-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*. Stockholm'deki Doğu Dilleri Konseyi'nin teklifi üzerine kaleme alınan ve Cähiliye dönemi Arap tarihi ile ilgili eser, İsveç Kralı II. Oscar tarafından ödüllendirilmiştir. Üç cilt halinde yayımlanan (Bağdat 1314) eserin *Muntehe't-taleb* adıyla Türkçe'ye de çevrildiği kaydedilmektedir (bk. *Ahbarü't-türaşî'l-İslâmî*, V, 31). 2. *Târîhu Necd*. Arap tarihine dair olan bu eser 1343'te Kahire'de yayımlanmıştır. 3. *Ahbarü Bağdâd ve mâ câverehâ mine'l-kurâ ve'l-bilâd*. Bağdat tarihine dair olan bu eser dört cilt halinde basılmıştır (Bağdat, ts.). 4. *Târîhu mesâcidi Bağdâd*. Müellifin yaşadığı dönemde Bağdat'ta bulunan camileri, mektepleri ve diğer bazı mimari değeri olan eserleri inceleyen kitap, *Muhezzebü Târîhi mesâcidi Bağdâd ve âşârühâ* adıyla Muhammed Behcet el-Eserî tarafından tahkik edilerek yayımlanmıştır (Bağdat 1336/1927). 5. *el-Miskü'l-ezfer fi terâcimi 'ulemâ'i'l-karni's-şânî ve's-şâlis 'aşer*.

Hicrî XII ve XIII. asır ulemâsının hal tercümelerini ihtiva eden kitap Abdullah el-Cübürî'nin tahkiki ile Bağdat'ta neşredilmiştir (1348). 6. *İthâfû'l-emcâd fi mâ yeşihhu bihi'l-istişhâd*. Arap edebiyatına dair olan eser Adnan Abdurrahman ed-Dürî tarafından tahkik edilerek Bağdat'ta yayımlanmıştır (1982). 7. *el-Esrârü'l-ilâhiyye şerhu'l-Kaşide-ti'r-Rifâ'îyye*. Dedesi Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin *el-Kaşidetü'r-Rifâ'îyye*'sinin şerhi olan bu eser de yayımlanmıştır (Kahire 1305). 8. *ed-Darâ'ir ve mâ yesûgu li's-şâ'ir*. Edebiyata dair olan bu kitap Kahire'de basılmıştır (1925). 9. *Mâ delle 'aleyhi'l-Kur'ân mimmâ ya'dudû'l-hey'ete'l-cedide*. Yeni ilmî görüşlerin Kur'an'ı teyit ettiğini anlatan kitap Şam'da yayımlanmıştır (1380/1960). 10. *Faşlû'l-hitâb fi şerhi "Mesâ'ili'l-cähiliyye" li-Muhammed b. 'Abdülvehhâb*. Muhammed b. Abdülvehhâb'ın Cähiliye inançlarına ait risâlesinin şerhi olup *Mesâ'ilü'l-cähiliyye* adıyla neşredilmiştir (Kahire 1347). 11. *Gâyetü'l-emânî fi'r-red 'ale'n-Nebhânî*. Nebhânî'nin *Şevâhidü'l-hak* adlı kitabında Allah'tan başkasına sığınarak yardım dilemenin câiz olduğuna dair ileri sürülen görüşlerin yanlışlığını, rivayetlerin uydurma olduğunu, delillerin tahrif edildiğini ortaya koymaya çalıştığı bu eserinde İbn Teymiyye'nin fikirlerini savunmuştur. Eser iki cilt halinde basılmıştır (Kahire 1327). 12. *el-Minhatü'l-ilâhiyye telhîşu Tercemeti't-Tuhfeti'l-İsnâ 'aşeriyye*. Abdülazîz ed-Dihlevî'nin aslı Farsça olan *Tuhfe-i İsnâ 'aşeriyye*'sini Gulâm Muhammed Muh-yiddin b. Ömer Arapça'ya çevirmiş, Âlûsî de Arapça tercümeyi ihtisar ederek bu eserini meydana getirmiştir. Eser Muhibbuddin el-Hatîb'in tahkikiyle neşredilmiştir (Kahire 1373). 13. *Sa'âdetü'd-dâreyn fi şerhi hadîşî's-şakaleyn*. Abdülazîz ed-Dihlevî'nin Şîa'yı red için Farsça olarak kaleme aldığı eseri Mahmûd Şükrî Arapça'ya çevirip notlar ve şerhler eklemiştir. 14. *Fethu'l-mennân*. Akaidde dair olup 1309'da Bombay'da basılmıştır. 15. *Tecridü's-sinân fi'z-zebbi'an Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân*. İmâm-ı Âzam'a yöneltilen tenkitleri cevaplandırdığı bu eser henüz basılmamıştır. Mahmûd Şükrî ayrıca İbn Kuteybe'nin *Te'vilü muhtelifi'l-hadîş* (Kahire 1323) ve İbn Teymiyye'ye ait *Tefsîru sûreti'l-İhlâs* (Kahire 1323) gibi bazı eserleri de tahkik ederek yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbuddin el-Hatîb, *Muhtaşarü't-Tuhfeti'l-İsnâ 'aşeriyye* [Âlûsî], Kahire 1373, Mukaddime; Adnan Abdurrahman ed-Dürî, *İthâfû'l-emcâd fî mâ yeşihhu bihi'l-istişhâd* [Âlûsî], Bağdat 1982, Mukaddime, s. 11-14; Ahmed Teymur Paşa, *A'lâmü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-'aşri'l-hadîş* [baskı yeri yok], 1316; Serkis, Mu'cem, I, 7; Muhammed Behcet el-Eserî, *A'lâmü'l-'Irak*, Bağdat 1340; Brockelmann, *GA. Suppl.*, II, 788; *İzâhu'l-meknân*, I, 194; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 49; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 169; Yûnus İbrâhim es-Sâmerrâî, *Târîhu 'ulemâ'i Bağdâd*, Bağdat 1402/1982, s. 623-624; İmâd Abdüsselâm Raûf, *et-Târîhu ve'l-mü'errihâne'l-'Irâkıyyûn*, Bağdat 1983, s. 289-293; "Hizânetü's-Seyyid Mahmûd Şükrî el-Âlûsî", *Ahbarü't-türaşî'l-İslâmî*, V, Kûveyt 1985, s. 31-37; Abbas Azzavî, "Âlûsî", *İTA*, I, 337; M. Şerefeddin Yaltkaya, "Âlûsî", *İA*, I, 391; H. Pérès, "Mahmud Shukri", *El²* (Fr.), I, 437; a.mlf., "Mahmûd Şükrî", *UDMİ*, I, 225-226.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

ÂLÜSÎ, Nu'mân b. Mahmûd

(نعمان بن محمود الألوسي)

Ebü'l-Berekât Hayrüddîn Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî
(ö. 1317/1899)

Âlûsî ailesinden
kelâm ve fıkıh âlimi.

Meşhur müfessir Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin beş oğlundan biridir. 12 Muharrem 1252'de (29 Nisan 1836) Bağdat'ta doğdu ve orada yetişti. İslâmî ilimleri önce babasından, daha sonra Bağdat'ın ileri gelen âlimlerinden tahsil etti. Dinî ilimler yanında edebiyatta da ileri bir seviyeye ulaştı. Çeşitli yerlerde kadılık yaptıktan sonra 1295'te (1878) çıktığı hac yolculuğu sırasında Mısır'da ziyaret etti. 1300'de (1883) İstanbul'a gitmek üzere tekrar Bağdat'tan ayrıldı, Suriye ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerini dolaştı; buralardaki ilim adamlarıyla yaptığı görüşmelerde büyük ilgi gördü. İki yıl kadar süren İstanbul seyahatinden sonra Bağdat'a döndü. Bu arada kendisine "reisülmüderrişin" unvanı verildi. Ömrünün sonuna kadar kitap yazmakla, ayrıca eğitim ve öğretimle meşgul oldu. Kitaplara olan merakı ve araştırmaya düşkünlüğü sayesinde, nâdir eserlerin yer aldığı ve bugün de Bağdat'ın en zengin kütüphanelerinden sayılan özel bir kütüphane kurdu. Akaidde selefî, fıkhîta Hanefî olan ve devrindeki ilmî faaliyetlere öncülük etmiş bulunan Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî, 7 Muharrem 1317'de (18 Mayıs 1899) vefat etti.

Eserleri. Âlûsî, eserlerinin çoğunda, müslümanların içtimâî problemlerinin

çözümü için Kitap ve Sünnet'e bağlı kal-mak kaydıyla, aklın rehberliğini benim-semeyi hedef almıştır. Eserlerinin başlı-caları şunlardır: 1. *Cilâ'ül-'ayneyn fi muhâkemeti'l-Ahmedeyn*. İbn Teymiyye'yi tenkit eden İbn Hacer el-Heytemî'ye reddiye olarak kaleme alınan, Kitap ve Sünnet'e bağlı kalmanın gerekliliğini vur-gulayan bu eser birkaç defa basılmıştır (Kahire 1278, 1961). *Cilâ'ül-'ayneyn Sa-fiyüddin el-Hanefî el-Buhârî'nin el-Kav-lûl-celî fi tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye el-Hanbelî'si* ve Muhammed Sıddık Han'ın *el-İntikâd-ür-racîh fi şer-hi'l-i-tikâdi's-şahîh*'i ile birlikte de ya-yımlanmıştır (Kahire 1292). 2. *el-Ecvibe-tûl-'akliyye li-eşrefiyyeti's-şer'i'atîl-Muhammediyye*. İslâm dininin üstünlü-ğünü akli delillerle ispatlamaya çalışan bir eserdir (Bombay 1314). 3. *el-Cevâbü'l-fesîh* fi reddi 'Abdîl-Mesîh. Hristiyan Abdülmesih b. İshak el-Kindî'nin (h. IV. yüzyıl), Abbâsî emirlerinden Abdullah b. İsmâil el-Hâşimî'yi hristiyan olma-ya davet eden ve Hristiyanlığın İslâmiyet'ten üstün olduğunu iddia eden mektubuna reddiye olarak yazılmıştır (Lahor 1306). 4. *Selisül-gâniyât fi zevâtü't-ťarafeyn mi-ne'l-kelîmât*. Sağdan sola ve soldan sağa aynı şekilde okunan ("kaleka" gibi) kelimeleri içine alan bir lugattır (Beyrut 1319). 5. *Gâliyetü'l-mevâ'iz ve mişbâ-ħu'l-mutta'iz*. Müellifin yazımını 1300'de (1883) tamamladığı, vaaz verme ve din-lemenin âdâbını anlatan, Bağdat ve çevresinde büyük ilgi uyandıran bu eser iki cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire, I. 1301, II. 1329). 6. *Hadîkatü'l-vürûd fi aħbârî Ebi's-Şenâ Şihâbiddîn Mahmûd*. İki cilt halinde bu eser, Âlûsî'nin baba-sı Şehâbeddin Mahmûd'un hayatını ko-nu edinmektedir. İlk cildi Abdülfettâh eş-Şevvâf tarafından kaleme alınan ese-ri Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî tamamlamıştır (eserin çeşitli yazmaları için bk. İmâd Abdüsselâm Raûf, s. 248). Ayrıca *el-Âyâtü'l-beyyinat fi 'ademi semâ'il-emvât inde'l-Hanefiyye ve's-sâdât* adlı bir eseri daha vardır (bk. *İzâhu'l-meknûn*, I, 6).

BİBLİYOGRAFYA:

Nu'mân el-Âlûsî, *Cilâ'ül-'ayneyn*, Kahire 1278; Serkis, *Mu'cem*, I, 8; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 789; *İzâhu'l-meknûn*, I, 6, 29, 89, 363, 372, 391; II, 53, 135; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, XIII, 107; Yûnus İbrâhim es-Sâmerrâî, *Târîhu 'ulemâ'i Bağdâd*, Bağdâd 1402/1982, s. 695-696; İmâd Abdüsselâm Raûf, *et-Târîh ve'l-mu'errihûn*, Bağdâd 1983, s. 245-246, 248; Abbas el-Azzâvî, "Âlûsî", *İTA*, I, 337; H. Pêrês, "Nu'mân Hâyrüddîn Ebû'l-Berekât", *UDMI*, I, 225.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

ÂLÜSÎ, Şehâbeddin Mahmûd

(Şehâb al-dîn محمود الألوسی)

Ebü's-Senâ Şihâbüddîn
Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd
el-Hüseynî el-Âlûsî
(ö. 1270/1854)

Âlûsî ailesinden
müfessir, fakih, edip ve şair.

1217'de (1802) Bağdat'ta doğdu. Ne-sebi baba tarafından Hz. Hüseyin'e, ana tarafından Hz. Hasan'a ulaşmaktadır. Hülâgû'nun Bağdat'ı istilâsı üzerine ora-dan göç edip Fırat nehri üzerindeki Âlûs adasına yerleşmiş olduğu için Âlûsî nis-besiyle anılan ve birçok âlim ve edip ye-tiştiren bir aileye mensuptur. Tahsil ha-yatına reîsülmüderrişin olan babasının yanında başlayarak ondan Arap dili, Ha-nefî ve Şâfiî fıkıhı ile hadis okudu. Ayırı-ca devrin meşhur âlimlerinden de ders

aldı. Ali es-Süveydî, Alâeddin Ali el-Mev-silî ve Hâlidîyye tarikatının kurucusu Mevlânâ Hâlid en-Nakşibendî onun ho-caları arasında yer alır. On üç yaşında kitap yazmaya ve ders okutmaya başla-dı. Aralarında Abdülfettâh eş-Şevvâf ve Ahmed b. Mahmûd Sâlih (Kaymakçı) gibi âlimlerin de bulunduğu pek çok öğrenci yetiştirdi. Birçok medresede ders ver-dikten sonra Saltanat-ı Dâr-ı Âliyye mü-derrisi unvanını aldı. Diğer taraftan Bağ-dat'ın en büyük âlimi olmasından dola-yı, vakfiyesinde bu hususun şart olarak zikredildiği Mercânîye Medresesi vakıf-larına mütevellî tayin edildi. Otuz yaşın-da Bağdat'ın Hanefî müftüsü oldu. Yak-lasık on beş yıl kadar kaldığı bu vazife-den hakkındaki dedikodular yüzünden azledildi (1847). Bunun üzerine Âlûsî, da-ha önce başlayıp yedi cildini yazdığı meş-hur tefsiri *Rûhu'l-me'ânî*'yi tamamlama-k için köşesine çekildi. 1851 yılına

Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin *Rûhu'l-me'ânî* adlı tefsirinin ilk iki sayfası (Râğıb Paşa Ktp., nr 185, vr. 1^b-2^a)

